

دلیل سوء رفتارهای پژوهشی چیست؟

رفتارهای نادرست پژوهشی، اتفاقاتی نامطلوب هستند که می‌توانند به راحتی، تیشه به ریشه اقدامات علمی و تحقیقاتی در هر کشوری بزنند.

رفتارهای نادرست پژوهشی، اتفاقاتی نامطلوب هستند که می‌توانند به راحتی، تیشه به ریشه اقدامات علمی و تحقیقاتی در هر کشوری بزنند. پژوهشگران کشور، در همین خصوص، عوامل مؤثر برای برخی سوء رفتارهای پژوهشی در تحقیقات ایران را مورد بررسی قرار داده اند.

به گزارش ایسنا، سوء رفتارهای پژوهشی، صرفاً سلامت پژوهش را به خاطر تحریف شواهد تجربی تهدید نمی کنند، بلکه دارای تبعات جدی در زمینه اعتماد علمی نسبت به اعتبار یافته های مطالعات، پژوهشگران و سازمان های پژوهشی، فرآیند نشر مجله ها و همچنین درمان و سلامت بیماران هستند. همچنین تحمیل هزینه های پایین دستی از سوء رفتار در پژوهش بسیار جدی است، مانند آسیب به پژوهش هایی که در آینده به چنین تحقیقاتی استناد خواهند کرد یا حتی هزینه های ملموس و غیرملموس اجتماعی آن مانند آسیب به شهرت و اعتبار سازمان و تأثیر منفی بر درآمدزایی آتی. این گونه مسائل، دغدغه ها و نگرانی هایی جدی در پیوند با سلامت پژوهش به وجود آورده اند.

به گفته صاحب نظران، مطالعات انجام شده در ایران نشان می دهند که مواردی دال بر رعایت نشدن اصول اخلاق در پژوهش، نقض سلامت پژوهش و به تبع آن، بروز سوء رفتارها در پژوهش های انجام شده توسط پژوهشگران ایرانی مشاهده می شوند. بر همین اساس آن ها را باید به عنوان یک مشکل جدی نظام آموزش و پژوهش کشور تلقی کرد. با وجود کمبود شواهد تجربی قابل اتکا، عوامل بالقوه ای که بر وقوع سوء رفتارهای پژوهشی اثر می گذارند، معمولاً در مقوله های گوناگون دسته بندی شده اند.

گاهی این عوامل به ویژگی های فردی و خصیصه هایی در سطح فرد (مانند باورها و پیش زمینه آموزشی)، به ویژگی های محیطی و مسائل سازمانی (مانند منابع موجود، نظارت و بار کاری) یا به مسئولیت ها و وظایف افراد (مانند ناظر پژوهش و پژوهشگر) مرتبط می شوند. با این حال از ضعف های جدی در مدیریت و پیشگیری سوء رفتارهای پژوهشی، ناآگاهی و نبود شناخت نسبت به عوامل به وجود آورنده آن است و پیشگیری از سوء رفتارهای پژوهشی نیازمند شناخت عوامل زمینه ای و متغیرهای اثرگذار بر آن است.

در همین رابطه، مطالعه ای پژوهشی توسط گروهی از محققین کشور انجام شده است که در آن به عوامل مؤثر گزارش شده برای سوء رفتارهای پژوهشی در تحقیقات ایران اشاره شده است.

در این پژوهش، محققان دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۳۰ مطالعه انجام شده درباره سوء رفتارهای پژوهشی ایران را شناسایی و برای مطالعه اسنادی انتخاب کردند. سپس عوامل شناسایی شده از شواهد مربوط به سوء رفتارهای پژوهشی گزارش شده در ذیل سه مجموعه: ۱- عوامل ساختاری شامل فشار نشر، سیاست های ارتقای علمی، تأمین بودجه پژوهش و حفظ موقعیت شغلی، ۲- عوامل سازمانی شامل محیط پژوهش، فعالیت های نظارتی کنترلی بر پژوهش و آموزش فعالیت های پژوهشی و ۳- عوامل فردی شامل مهارت های پژوهشی، مدرک گرایی، منافع مالی حاصل از پژوهش، درک و قضاوت اخلاقی فرد تعیین و تعریف شدند.

محققان فوق بر این اساس، الگوی تحلیلی عوامل مؤثر برای سوء رفتارهای پژوهشی گزارش شده در مطالعات ایران را تدوین کردند.

نتایج این مطالعه نشان دادند که مطالعات انجام شده در کشور آن چنان که باید، به بررسی متغیرهای مربوط به عوامل فرهنگی و عوامل موقعیتی، نپرداخته اند و عمدتاً به مصادیق بارز سوء رفتارهای پژوهشی مانند داده سازی و تحریف داده ها، به ویژه سرقت علمی، توجه کرده اند.

در این باره، مریم ناخدا، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه تهران و همکارانش می گویند: «در مطالعات انجام شده پیرامون بررسی دلایل و زمینه های سوء رفتارهای پژوهشی، چندان به عوامل و انگیزه های شخصی افراد مورد مطالعه پرداخته نشده است یا شاید این دسته از عوامل را چندان تأمل برانگیز و شایان توجه

ندانسته اند. ممکن است اتخاذ رویکرد روان شناختی در مطالعات آتی برای شناسایی چنین انگیزه های سطح فردی مناسب تر باشد».

آن ها می افزایند: «مسئله دیگری که در مطالعات بررسی شده تأمل برانگیز بود، پرداختن عمده آن ها به مصادیق بارز سو رفتارهای پژوهشی (داده سازی، تحریف داده ها و سرقت علمی) و به ویژه سرقت علمی است. غالباً در مطالعات کمی و پیمایشی صورت گرفته، پیرامون وجوه و دلایل زمینه ای سرقت علمی نزد دانشجویان کنکاش شده است. از این رو در مطالعات بعدی نیاز است سو رفتارهای پژوهشی فراتر از مصادیق بارزی نظیر سرقت علمی در نظر گرفته و بررسی شود. شاید یک دلیل آن مربوط به نبود تعریف پذیرفته شده، هنجارمند و روشن از سو رفتارهای پژوهشی در میان جوامع علمی، مجله های علمی، نهادهای دولتی و کمیته های نظارتی باشد».

طبق یافته های پژوهش فوق، معمولاً تعاریف ارائه شده، محدود هستند و رفتارهای جدی غیراخلاقی در پژوهش را بیشتر پوشش می دهند، زیرا اقداماتی نظیر داده سازی، تحریف داده ها و سرقت علمی بیشتر روشن و ملموس هستند و تمامی تعاریف، به طور صریح یا ضمنی، این فعالیت ها را در بر گرفته اند، اما بحث هایی درباره سایر اقدامات و فعالیت های سؤال برانگیز در پژوهش فراتر از داده سازی، تحریف داده ها یا سرقت علمی مطرح است، در اینکه آن ها نیز می توانند به نتایج اتکا ناپذیر و مشکلات جدی در پژوهش ها منجر شوند.

ناخدا و همکاران محققش اعتقاد دارند: «این اقدامات پرسش برانگیز در پژوهش، ممکن است در طراحی و اجرای پژوهش انجام گیرند یا در مراحل تألیف و انتشار یا در اقدامات ضروری تأمین ایمنی بیمار یا اقدامات دیگری نظیر امتناع از اشتراک داده ها و تعارض منافع و ... رخ بدهند. این دسته از فعالیت ها و رفتارها، نوع دیگری از سو، رفتار هستند که به منزله اقدامات و رفتارهای کمتر جدی مطرح می شوند، اما به طور کمی ممکن است تأثیرات مشابه و حتی بیشتری بر یافته ها و خروجی های پژوهش و ماهیت پژوهش داشته باشند. باوجود این در صورت انجام نشدن مطالعه گسترده و عمیق در راستای فهم درست نسبت به عوامل زمینه ساز سو رفتارهای پژوهشی و تدبیر راهکارهای پیش گیرنده و کنترل آن ها در سطوح مختلف، شاهد سیر رو به افزایش سو رفتارها در پژوهش های کشور خواهیم بود».

این یافته ها که بر متغیرهای مربوط به عوامل فرهنگی و موقعیتی به عنوان مصادیق سو رفتارهای پژوهشی تمرکز دارند، در نشریه علمی پژوهشی «اخلاق و تاریخ پزشکی» متعلق به دانشگاه علوم پزشکی تهران منتشر شده اند.